

УДК 373.2.016:31-028.31:78 (043.3)

Ватаманюк Г.П.

Vatamanjuk G.

МУЗИЧНО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

MUSICALLY-PLAYING ACTIVITY AS A MEANS OF COMMUNICATIVE SKILLS OF OLDER PRE-SCHOOLERS

У статті обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, проаналізовано науковий фонд з досліджуваної проблеми. Розкрито сутність і структуру комунікативних умінь старших дошкільників. З'ясовано, що структурними компонентами комунікативних умінь старших дошкільників є обмін інформацією (інформаційно-комунікативні вміння), діями (інтерактивні вміння), переживаннями та враженнями (перцептивно-експресивні) між партнерами в процесі їх включення у діяльність, що має колективний характер, а музично-ігрова діяльність виступає засобом формування всіх компонентів означених умінь. Виявлено вікові особливості комунікативних умінь старших дошкільників та подано основні характеристики їх сформованості. Окреслено психолого-педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню комунікативних умінь дошкільників.

Розкрито сутність понять «формування комунікативних умінь старших дошкільників у процесі музично-ігрової діяльності» та «музично-ігрова діяльність старших дошкільників», визначено напрями формування комунікативних умінь дошкільників у музично-ігрової діяльності. Виокремлено види музичних ігор, що сприяють формуванню комунікативних умінь дошкільників (музично-сенсорні, музично-ритмічні, музично-дидактичні, розвивальні).

Обґрунтовано поняття «формування комунікативних умінь у процесі музично-ігрової діяльності». Висвітлено розвивально-виховні можливості музично-ігрової діяльності щодо формування означених умінь (спонукання дітей до експресивно-мімічних (погляд, посмішка, міміка, виразні вокалізації та рухи тіла), предметно-дієвих (рухи з предметами), та вербальних засобів спілкування, що дозволяють їм реалізувати комунікативні потреби).

Ключові слова: комунікативні вміння, старші дошкільники, дослідження, формування, музично-ігрова діяльність, засіб, спілкування, процес, мистецтво, виховання.

Проблема формування комунікативних умінь як одного з аспектів соціально-мовленнєвої компетенції, що є провідною базисною характеристикою особистості (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій) завжди була і є актуальною для дошкільної освіти. Багатьма теоретиками і практиками відзначається той факт, що сучасні діти не вміють спілкуватися один з одним, швидко опрацьовувати здобуту інформацію, вільно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях, ініціювати спілкування, не відчують потреби в ньому. Виховання особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, доброзичливих стосунків з довколишнім, вимагає комплексного застосування форм, методів і технологій закладання основ гармонійного розвитку дитини, у яких особливу роль відіграють засоби навчання. Серед них, поряд із вербальними і невербальними засобами комунікації, важливе місце займає і музично-ігрова діяльність, у якій закладено великі потенційні можливості щодо формування комунікативних умінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що розв'язанню проблеми формування комунікативних умінь приділяється значна увага з психологічних (Л. Калмикова, О. Кононко, В. Котирло, М. Лісіна, Т. Піроженко, А. Рузьська), педагогічних (В. Захарченко, А. Зрожевська, А. Гончаренко, Є. Тихеева, О. Ушакова), лінгвістичних (В. Бабич, Ф. Бацевич) та лінгводидактичних (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Луцан, М. Пентилюк

О. Трифонова, О. Ушакова, Г. Чулкова) позицій. Принциповим є положення про те, що комунікативні вміння дитини формуються у процесі спілкування (Б. Ананьєв, В. Давидов, О. Леонт'єв, Б. Ломов), яке реалізує потребу дитини в прилученні до світу дорослих, у її творчому самопочутті й самовираженні (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикова, О. Кононко, М. Лісіна, А. Рузська). У цих працях переконливо показано значущість формування комунікативних умінь у дітей, в контексті дослідження природи їх спілкування з дошкільцями, динаміки їх комунікативної діяльності, комунікативної готовності до школи, становлення спілкування в ігровій, навчальній, трудовій діяльності. Специфіку формування комунікативних умінь дошкільників в ігровій діяльності розкрито у працях А. Богуш, Н. Луцан (мовленнєві ігри), Ю. Приходько (сюжетно-рольові ігри). У музично-ігровій – А. Андрасян, Н. Ветлугіної (музично-дидактичні ігри), В. Верховинця, С. Садовенко (народні ігри), Е. Вільчковського, А. Шевчук (музично-рухливі ігри) В. Шашиної, М. Шута (дозвілєві ігри) вона розглядалася лише частково, не акцентуючи увагу на музичній грі як засобі формування комунікативних умінь дошкільників.

Мета статті полягає у розкритті сутності комунікативних умінь старших дошкільників, аналізі позитивного досвіду їх формування та висвітленні розвивально-виховних можливостей музично-ігрової діяльності у цьому процесі.

Теоретичне осмислення проблеми формування комунікативних умінь (Г. Андрєєва, А. Годлевська, Г. Демидчик, О. Леонт'єв, Б. Ломов, М. Маркіна, Т. Маркова, Л. Мунірова, Л. Пен'євська та ін.) уможливило тлумачення поняття комунікативних умінь старших дошкільників як такий рівень оволодіння вербальними й невербальними засобами спілкування, що дозволяє реалізовувати відповідне віковим психологічним нормам спілкування в єдності взаєморозуміння, обміну діями, емоційними враженнями й переживаннями. Комунікативні вміння формуються на основі комунікативної потреби, яка задовольняється в поведінці та стає передумовою розвитку таких якостей особистості, як спрямованість на спілкування, інтерес до людей, рефлексія, емпатія, здатність до спільної діяльності, партнерства, що є необхідним для соціалізації дитини. Віковими особливостями комунікативних умінь старших дошкільників є: уявлення дітей про світ дорослих, їх взаємини, правила поведінки; відтворення соціальних взаємин у сюжетно-рольовій грі; усвідомлення необхідності будувати спілкування відповідно до завдань комунікативної ситуації; аналіз й оцінка комунікативних контактів з однолітками і дорослими; (Л. Виготський, О. Кононко, М. Лісіна).

Структурними компонентами комунікативних умінь старших дошкільників є: обмін інформацією (інформаційно-комунікативні вміння), діями (інтерактивні вміння), переживаннями та враженнями (перцептивно-експресивні) між партнерами у процесі їх включення в діяльність, що має колективний характер (Г. Андрєєва, Б. Ломов, Л. Мунірова).

Питання формування комунікативних умінь тісно пов'язані з вихованням етичних якостей особистості дошкільника, з формуванням культури почуттів (О. Сухомлинський, дружніх (В. Котирло), колективних (Ю. Приходько) взаємостосунків, взаємодопомоги, які мають гуманний зміст і необхідні як при вибіркового спілкуванні однієї дитини з іншими, так і зі всіма дітьми групи.

Основоположні питання формування комунікативних умінь дошкільників у контексті розвитку їх мовлення досліджено в фундаментальних працях А. Богуш, Л. Калмикової, Т. Піроженко, О. Тіхеєвої. Висвітлення формування окремих комунікативно-мовленнєвих умінь дошкільників здійснено у роботах Н. Водолаги (розповідання), К. Крутій (граматично правильне мовлення), С. Ласунової (описове мовлення), О. Монке (оцінно-етичні судження), Т. Постоян (зв'язне мовлення), Г. Чулкової (діалогічне мовлення), О. Соцької (емоційно-виразного мовлення). Проблемою формування комунікативних умінь дошкільників і молодших школярів займалися С. Проняєва, Л. Мунірова, В. Котирло та ін. У їхніх роботах розкрито підхід до розуміння комунікативних умінь як складних і усвідомлених комунікативних дій дітей, що допомагають правильно керувати поведінкою і внутрішніми станами (вольовими, емоційними), володіти ними відповідно до завдань спілкування, бути адекватним у різних комунікативних ситуаціях, які набувають у старшого дошкільника значної різноманітності.

Сформоване комунікативне вміння передбачає здатність дитини розуміти особливості комунікативної ситуації (з ровесником, з дорослим, у грі, під час занять, на прогулянці) на основі її осмисленого сприймання. При цьому має значення володіння дитиною елементарними аналітичними прийомами (здатність проводити аналогії з минулим досвідом, виокремлювати ознаки комунікативної ситуації, розуміти вимоги дорослих і орієнтуватися на них, порівнювати свої реальні дії з потрібними, з нормою). Дитина може користуватися своїм минулим досвідом, уявленнями про належну поведінку, спираючись на встановлення зв'язку між загальним правилом поведінки і комунікативними ситуаціями, в яких воно застосовується. Правило поведінки визначає, які комунікативні дії потрібно виконати у відповідній ситуації спілкування. Наприклад, дитина знає, що необхідно привітатися, коли заходиш у кімнату. Щоб використати це правило, вона має у власній поведінці виокремити ситуації, коли вона не просто заходить у приміщення, а вперше зустрічає людей, які знаходяться у ньому. Інакше механічне застосування правила призведе до того, що дитина неодноразово заходячи в приміщення буде кожен раз вітатися з людьми, яких уже бачила. У такому разі роблять висновок, що у неї відсутні комунікативні уміння, а її поведінка виглядає неадекватною.

Основними характеристиками сформованості комунікативних умінь дитини є ступінь адресованості висловлювань партнеру, вміння привернути його увагу до себе; доброзичливість; культура почуттів; аргументованість висловлювань, що характеризується наявністю або відсутністю значущих для однолітка обґрунтувань у них; співвідношення позитивних і негативних оцінок й інших експресивних актів, вміння дозувати емоційні акти спілкування різної модальності (О. Монке, С. Проняєва, О. Соцька). Сформованість комунікативних умінь старших дошкільників виступає необхідною складовою їх готовності до школи (Н. Шиліна).

У дітей старшого дошкільного віку можна успішно формувати означені групи вмінь шляхом спеціального навчання з урахуванням таких психолого-педагогічних умов, як діалогізація; спрямованість педагогічної дії на оволодіння дітьми способами розуміння внутрішнього стану людей; використання ігрової діяльності, як провідної; вдосконалення прийомів довільної регуляції стосунків дитини з дорослими і однолітками; активізація емоційно-забарвленої лексики (О. Запорожець, О. Кононко, Н. Маковецька Ю. Приходько, Г. Чулкова). Зокрема, ефективною є методика, реалізація якої передбачає розкриття для дітей значення комунікативних умінь у процесі організації комунікативної діяльності; ознайомлення їх зі змістом і структурою вмінь; включення завдань комунікативного спрямування в освітній процес; удосконалення засвоєних комунікативних умінь у творчій діяльності (Ю. Рібцун).

Ситуації дитячої взаємодопомоги сприяють формуванню комунікативних умінь за рахунок створення додаткових мотивів до оволодіння ними (Ю. Приходько). Такими мотивами для дітей є прагнення допомогти один одному, поділитися річчю, матеріалом, іграшками, об'єднати зусилля під час виконання спільної роботи, потрібної для всіх, поділитися своїм досвідом з іншими. Між дітьми в спільних іграх і трудових процесах виникають різноманітні комунікативні ситуації, що вимагають різних комунікативних умінь для встановлення взаємин між ними. Ці комунікативні вміння діти використовують, щоб домовлятися, узгоджувати, доводити, заперечувати, самооцінювати, спонукати. Можна стверджувати, що комунікативні вміння старших дошкільників формуються не лише у процесі спілкування і взаємодії з ровесниками й дорослими, але й самі є умовою виховання гуманних взаємин, колективних стосунків (О. Запорожець, В. Котирло). У процесі формування комунікативних умінь дошкільників важливою є й організація спільної діяльності дітей і дорослих, де кінцевий результат для дитини буде наочною оцінкою успішності її взаємодії з іншими людьми; поєднання індивідуальних і колективних форм діяльності, що відповідають специфіці психологічного віку; використання адекватних віку ігрових форм активності дитини (Т. Пуртова). Аналіз педагогічних досліджень переконливо свідчить, що формування комунікативних умінь – це цілеспрямований процес послідовного включення старших дошкільників у різні види діяльності, що зумовлюють їх оволодіння різноманітними комунікативними ситуаціями.

Унікальним впливом на процес спілкування дитини вважається мистецтво. Воно не лише поглиблює розуміння реального людського спілкування, а й урізноманітнює його, емоційно насичує, надає естетичного змісту, налаштовує на доброзичливе, відкрите й уважне ставлення до інших, сприяючи цим етичним взаєминам (Є. Абдуллін, Л. Бочкарьов, М. Гаркавенко і Н. Станішевська, А. Готсдінер, Д. Кабалевський, М. Каган, Л. Кузьмінська, В. Сухомлинський). Особливість мистецтва полягає в тому, що, презентуючи чуттєвий і розумовий досвід багатьох людей, йому притаманна перевага особистого досвіду, безпосередність, наочність, конкретність. Проживаючи і переживаючи разом із героями різні ситуації, недоступні в реальному житті, дитина пізнає нові форми і стилі спілкування, залучається до культури взаємин, частково переносить їх у повсякденну дійсність. На думку Ю. Лотмана, мистецтво є формою передавання досвіду між поколіннями, а також засобом людського спілкування. Твори мистецтва – це прообраз життєвих ситуацій, що дозволяють особистості долучитися до важливих культурних феноменів, яких вона не пережила у своєму власному житті [3, с. 82]. З іншого боку, спілкування засобами мистецтва не вичерпується адаптацією до соціального середовища, а виконує креативну функцію, дозволяючи особистості творчо виражати і реалізовувати себе у процесі індивідуальної діяльності і взаємодії з людьми. Не випадково відомий психолог О. Леонтьєв розглядає мистецтво одним із засобів спілкування і високо оцінює вплив мистецтва на розвиток дитини. Спілкування з мистецтвом дає можливість дитині реалізувати і розвивати аспекти особистості, які не актуалізуються в звичайному спілкуванні [2].

Усі види мистецтва, з якими дитина знайомиться в дошкільному віці, впливають на формування її етичної міжособистісної поведінки, в якій комунікативні вміння виступають необхідною складовою. Музичне довкілля як частина естетичного і художньо-образного довкілля, у педагогіці вважається важливим засобом розвитку і виховання дитини, разом з тим і формування комунікативних умінь. Музика дозволяє педагогам створювати гуманістичне середовище, позитивний соціально-психологічний клімат у дитячому колективі.

Значимо, що формування комунікативних умінь у музично-ігровій діяльності здійснюється за трьома напрямками. Перший напрям передбачає формування в дитини усвідомлення як рівноправних себе і свого партнера у процесі спілкування. Досвід педагогічної діяльності першого напрямку є найбільш напрацьованим. Здійснено роботу з розвитку уважного ставлення до партнера по спілкуванню, відпрацьовується здатність до узгодженості рухів, орієнтації на дії партнерів і підлаштування до них, занурення дітей у спільні для всіх переживання – як радісні, так і тривожні, надання один одному допомоги і підтримки у «важких» ігрових ситуаціях. Тобто, проводиться робота з формування сприйняття однолітка на позитивній емоційній основі, розвитку ділового партнерства з ним і спільних ігрових інтересів. Другий напрям полягає у розвитку в дитини здатності сприймати і використовувати різні комунікативні засоби (візуальні, емоційні, мімічні, пантомімічні, вербальні). Третій напрям покликаний сприяти формуванню у дітей соціальних уявлень, які виникають у результаті усвідомлення та відтворення в музично-ігровій діяльності різних видів соціальних стосунків. Означені особливості музично-ігрової діяльності, а також напрями реалізації її розвивальних можливостей важливі для розуміння і врахування їх в організації художньо-образного, комунікативного середовища з метою формування комунікативних умінь у старших дошкільників. Під час слухання музики або включення дитини у музично-ігрову діяльність у неї виникає особлива комунікативна позиція, що дозволяє їй краще розуміти себе і навколишніх. Улюблені інтонації, висотні параметри звучання, особливості тембру, засвоєні дитиною, виступають у ролі «еталонів» для регуляції власного голосу у мовленні, для розпізнавання інтонування мовлення інших [4, с. 115]. Креативна функція мистецтва зв'язана з виявленням, формуванням, розвитком і реалізацією творчого потенціалу особистості, активізацією імажитивних здібностей дитини, її образного й абстрактного мислення як під час творчості так і в її продуктах зі ствердженням і пізнанням свого «я». Дитина у творчому колективі, проявляючи індивідуальні здібності, формує в собі почуття соціальної значущості.

Феномен музичної гри відображено у виокремленні таких її видів, як музично-сенсорні (Н. Метлов), музично-ритмічні (А. Зіміна, А. Шевчук), музично-дидактичні (Н. Ветлугіна,

Л. Комісарова, музично-розвивальні (Макшенцева, С. Науменко), в залежності від того, які завдання ставлять перед ними. Однак, завдання застосовуваних на музичних заняттях ігор виходять за межі розвитку музично-сенсорних здібностей, їх розглядаємо як оптимальний психолого-педагогічний засіб, спрямований на формування особистості дошкільника і розвиток сфери його спілкування зокрема.

Музично-ігрова діяльність, поєднуючи музику, хореографію, образотворче мистецтво, виходить за межі кожного з них, що прослідковується у виразному мовному інтонуванні, ритмічних рухах, тембровій, шумовій, руховій імпровізації, виконанні ролей творців і виконавців. Користуючись елементарними, доступними засобами виразності, діти можуть імпровізувати, активно проявляти і виражати емоційні стани й переживання, оскільки музична гра сприяє творчому перевтіленню й самовираженню, допомагає виявитися «всередині» музики, набутти досвіду емоційних переживань. Голосове і рухове самовираження дитини під музику розглядається як важливий природний засіб її розвитку. Сутність і зміст музично-ігрової діяльності визначає можливості реалізації основних завдань з формування комунікативних умінь.

Відповідно до прийнятої нами структури комунікативних умінь та узагальнення досліджень з проблем розвитку спілкування старших дошкільників, зазначимо, що музично-ігрова діяльність виступає засобом формування всіх компонентів комунікативних умінь старших дошкільників. У контексті музично-ігрової діяльності формуються комунікативні вміння, що передбачають інформаційно-комунікативний компонент, суть якого полягає в обміні інформацією в художній формі, що спирається на гуманні, партнерські міжособистісні стосунки дітей. Реалізація цих умінь пов'язана зі специфікою музичних ігор колективного характеру, що потребують спільної інформаційної основи. Такі ігри активізують розумову роботу дітей, їх увагу, сприйняття, пам'ять, розуміння, мовлення, уяву. Інформаційно-комунікативні вміння формуються у процесі спільної роботи, коли дітям потрібно узгоджувати свої думки, наміри, знання – всі ті внутрішні ресурси, що виступають умовою їх партнерства. Таким чином, вже на початковому етапі учасники музично-ігрової діяльності стають партнерами по спілкуванню.

Музично-ігрова діяльність спонукає дітей до використання різних засобів спілкування, що дозволяють їм реалізувати комунікативні потреби – експресивно-мімічні (погляд, посмішка, міміка, виразні вокалізації, виразні рухи тіла), предметно-дієві (локомоторні і предметні – руху, пози, використовувані для цілей спілкування) та вербальні (мовні).

Інтерактивні вміння особливо ефективно формуються у музичних іграх з елементами драматизації та у музично-рухливих іграх, побудованих на злагодженій взаємодії дітей. Музичні ігри-драматизації дають дитині можливість апробувати на собі різні (залежно від ролі) способи взаємодії з людьми, які виконують іншу роль, тобто осягти сутність рольової поведінки. Щоб розіграти певну сценку, дітям необхідно діяти злагоджено, уважно стежити за діями партнерів, вчасно і влучно відповідати на їх репліки і дії. Засвоюючи ігрові ролі, дитина вчиться діяти за певним зразком-роллю, яка у музичних іграх-драматизаціях визначена досить жорстко. Якщо виконавець ролі буде виходити за визначені межі, то задуманий зміст гри-драматизації не буде втілено, а це негативно сприймається товаришами. Тому дитина вчиться діяти у межах певної ролі, не порушувати встановлених правил. Важливим матеріалом для ігрового перевтілення є сюжети музичних казок. У казках описуються правила спілкування людей між собою, вчинки персонажів, які можна зпроектувати на власне життя, що збагачує соціально-моральний досвід дитини.

У музично-рухливих іграх основним носієм образності і зосередження емоційних переживань є музика, яка виконує функцію регулювання і структурування гри, задає її ритм, динаміку, пульс і емоційну енергію. Музика не тільки звільняє, розкріпає дітей, а й впорядковує, організовує весь ігровий процес, створюючи передумови для педагогічного впливу. Це сприяє формуванню довольної поведінки, спрямовує дітей на виконання умов, правил гри, допомагає встановлювати контакт між дітьми і дорослими та між однолітками при проведенні гри.

Формування перцептивно-експресивних умінь старших дошкільників у музично-ігровій діяльності пов'язані зі зверненням до світу емоційних переживань учасників спілкування. Б. Асаф'єв, проводячи паралелі між музичною і словесною мовою, зазначав, що мові, як і музиці,

завжди притаманні певний тонус звучання – ласка, привіт, жах. Вчений називав цю особливість мови і музики «мовою почуття». Стан тональної напруги, писав Б. Асаф'єв, об'єднує музичну і мовленнєву інтонації, що дає змогу використовувати музику для стимулювання мовленнєвого спілкування в ситуаціях, коли дитині важко виразити думку словом [1, с. 94].

Маючи спільні корені походження, існування та функціонального призначення з мовленням, акустичними характеристиками (гучність, артикуляція, темп, тембр, мелодика, ритмічність), музика має місце й у вербальній комунікації, оскільки формальний зміст слова наповнюється певними смисловими відтінками характеру сказаного й ставлення учасників спілкування до вираження думки в словесній формі.

Широкі можливості музичного мистецтва – передавати найтонші відтінки людських почуттів, їх зміну, взаємопереходи і визначають специфіку змісту музики. Емоційний відгук на музику збагачує культуру спілкування. Емоції надають йому виразність, щирість, впливають на вибір партнера, слугують регулятором стосунків між дітьми і дорослими. Палітра емоційних переживань впливає на емоційний тон спілкування та його зміст, реагуючи на емоції співрозмовника, знаходячи адекватні засоби підтримки діалогу. Розуміючи зміст емоційних станів, володіючи експресивними засобами самовираження, дитина самостверджується в суспільстві, стає сприйнятливою і чутливою до інших. Музика, завдяки емоційності, активізує в дитини процес ідентифікації з героєм музичного твору, вживання у роль ігрового персонажу, а тому уможливує осмислення нею комунікативної ситуації, розуміння її сутності, що є важливою передумовою розвитку процесу розуміння і мотивів поведінки реальних партнерів по спілкуванню. Сприймати і розуміти емоції один одного у процесі музично-ігрової діяльності дітям набагато легше, оскільки емоційні прояви насичують ігрову діяльність, є завжди індивідуальними. Підтримуючи самотутній малюнок емоційних реакцій, відтінків переживань процесу пізнання, педагог створює сприятливі можливості для того, щоб дитина вчилася співчувати, співпереживати іншим, оволодівала культурою вираження власних емоцій.

Ураховуючи напрацювання педагогів-дослідників і практиків, поняття «формування комунікативних умінь у процесі музично-ігрової діяльності» трактуємо як процес вдосконалення комунікативних умінь під час ігрової взаємодії шляхом їх кількісних і якісних перетворень від нижчого до вищого рівнів вияву, заснований на включенні дітей у спеціально організовану і контрольовану дорослими музично-ігрову діяльність, що передбачає активну мовленнєву, репродуктивну, творчу й емоційну взаємодію її суб'єктів. Музично-ігрову діяльність визначаємо як: 1) освітньо-виховний феномен, підпорядкований мотиваційно-цільовим, змістовим, процесуально-організаційним завданням особистісного розвитку дитини, засіб зміцнення її соціалізації у процесі доцільного включення у добровільну художньо-спрямовану, полікультурно-оснащену колективну взаємодію; 2) шлях пізнання, процес збагачення емоційно-чуттєвого досвіду й розвитку музично-творчих здібностей; 3) спосіб удосконалення рухових, слухацьких та виконавських умінь і навичок, у якому взаємодіють аудіальний (спів), візуальний (танець), аудіовізуальний (театр) шляхи передавання інформації. Завдяки їх синтетичності учасник гри реагує на багатоаспектність шляхів комунікації відповідним налаштуванням «апарату» сприйняття і посиленням функціонування комунікативної сфери.

Список використаних джерел

1. Асаф'єв Б.В. Интонация / Б.В. Асаф'єв, Э.Б. Абдуллин, О.В. Ванилихина, Н.В. Морозова и др. // Методическая культура педагога-музыканта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. / Под ред. Э.Б. Абдуллина. – М. : Академия, 2002. – С.94-98 с.
2. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко, А.А. Леонтьева, А.В. Петровского. – М. : Педагогика, 1983. – У 2 т. – Т.1. – 392 с.
3. Лотман Ю.М. О двух моделях коммуникации в системе культуры / Ю.М. Лотман // Избранные статьи. – У 3 т. – Т.1. –Таллинн : Александра, 1992. – С. 76-89.
4. Тарасов Г.С. О коммуникативной природе музыкальных способностей / Г.С. Тарасов // Вопросы психологии. – 1987. – № 3. – С. 115–121.

The relevance of the research was proved, the purpose was defined, the scientific fund for the studied problem was analyzed.

In the article relevance of the research is proved, the purpose is defined, the scientific fund for the studied problem. It is opened essence and structure of communicative abilities of the senior preschool children. It was found out that structural components of communicative abilities of the senior preschool children is exchange of information (information and communicative abilities), actions (interactive abilities), experiences and impressions (perceptual and expressional) between partners in the course of their inclusion in activity, has collective character, and musical and game activity acts as means of formation of all components of the specified abilities. It was revealed age features of communicative abilities of the senior preschool children and the main characteristics of their formation are submitted. Psychological and pedagogic the conditions promoting effective formation of communicative abilities of preschool children are defined.

The essence of the concepts «formation of communicative abilities of the senior preschool children in the course of musical and game activity» and «musical and game activity of the senior preschool children» were opened, the directions of formation of communicative abilities of preschool children in musical and game activity were defined. Types of the musical games promoting formation of communicative abilities of preschool children were allocated (musical and touch, musical and rhythmic, musical and didactic, developing).

The concept «formation of communicative abilities in the course of musical and game activity» was proved. The developing – educational opportunities of musical and game activities for formation of the specified abilities (motivation of children to expressional and mimic (a look, a smile, a mimicry, expressive vocalizations and the movements of a body), subject and effective are lit (the movements with subjects), and verbal means of communication, the communicative requirements allowing them to realize).

Keywords: *communicative abilities, senior preschool children, researches, formations, musical and game activity, means, communication, process, art, education.*

УДК 37.013.77.(477) «196»::7.091.31

Дічек Н.П.

Dichek N.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ПСИХОЛОГІВ У РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ (60-ТІ РР. XX СТ.)

THE CONTRIBUTION OF UKRAINIAN PSYCHOLOGISTS TO THE DEVELOPMENT OF INDIVIDUALIZATION AND DIFFERENTIATION STUDENTS' EDUCATION (60-IES. XX CENTURY)

У статті в аспекті здійснення індивідуалізації навчально-виховного процесу в школі висвітлено малодосліджену історію розвитку в Україні у 1960-х роках досліджень з педагогічної психології. На тлі суспільно-історичних реалій розглядуваної доби охарактеризовано тематику, методи і результати оприлюднених студій, визначено їх роль у підготовці переходу до наступних якісних змін у напрямі масштабного вивчення особистості і міжособистісних відносин.

Ключові слова: *педагогічна психологія, індивідуалізація навчально-виховного процесу, ідеологізація, функціоналізм, методи психолого-педагогічних експериментів*

У руслі розроблення маловивченої до сьогодні проблеми розвитку української педагогічної психології робимо спробу висвітлити в контексті суспільно-історичних реалій доби істотні